

* כלפיך נוער! (להקים תנועת תשובה ציונית)

כנסים רבים עוסקים בתקופה האחרונה בדרכה של הציונות הדתית. כאחת החברות התובעניות ביותר, ואולי התובענית ביותר, דורשת החברה שלנו מעצמה, ובצדק, חשבון נפש דקדקני. אנו מוצאים את עצמנו שבים ושואלים בכל פעם מחדש - מהו החזון שלנו כציבור? לאן פנינו מופנות? האם עלינו להמשיך ולעסוק ביישובה של יש"ע, והסברת החשיבות שבכך לעם, באופן בלעדי, או שמא עלינו להפנות פנינו לעבר פרויקטים חדשים? האם פניה של הציונות הדתית מופנות לעבר תפיסת עמדות מפתח בהנהגה הציבורית הכללית או שמא אנו עוסקים בחינוך עצמי? מהו מצב הנוער שלנו? איך נתמודד עם תופעת החילון החמורה על כל השלכותיה? אלו רק חלק קטן מהשאלות בהן עוסק הציבור הדתי-לאומי מעל במות רבות. ככלל, מרגישים אנו כי ישנו צורך במשב רוח רענן שיעורר חיות חדשה בכל העשייה שלנו כציבור. אך מהי אותה רוח רעננה? מהם אותם תכנים חדשים?

א. הציבור הדתי-לאומי - צרכן תרבות

1. הסניעה התרבותית

הבעיה המרכזית של הציבור הדתי-לאומי היא שאנו **צרכני** תרבות. אין אנו חיים ומוקפים באווירה יהודית אמיתית. אנו אמנם מתפללים שלש תפילות ביום, קובעים עתים לתורה, וישנם שאפילו עוסקים עיקר יומם וילמם בתורה, אך מרגע שאנו יוצאים מבית המדרש - השפה בה אנו מדברים היא שפה של חול, ישראלית מדוברת. עיקר הבעיה שלנו היא ההתבטלות שלנו לרחוב הישראלי, לתרבות הישראלית-מערבית.

* מאמר זה שוכתב ונערך על-פי שיחה שנאמרה לפני רבני 'צהר', על-פי בקשת המערכת. השכתוב והעריכה נעשו על-ידי נדב רט. המאמר מובא כאן בתוך הדיון על מטרותיה של הציונות הדתית, וכהמשך לדיון שהחל בגליונות הקודמים בענין תנועת התשובה הציונית.

ממה מורכבת ההווה בה חי כיום בחור בישיבה תיכונית? את ערכיו הוא לומד מנושאי דגל התרבות המערבית-פלורליסטית המופיעים מעל כל מסך טלוויזיה. את שפתו הוא לומד ברחוב, את סגנון הלבוש הוא קולט ממודעות ענק הפרושות בכל מקום, ואת תרבות הצריכה - בקניוני הענק העירוניים. התרבות הזו הולכת ומקיפה אותנו מכל כיוון אפשרי, והיא תופסת את הבחור הצעיר ללא כלי ביקורת מספיקים. הוא הולך וסופג אל תוכו תרבות זו, ללא יכולת סינון וברירה. האם בחור כזה מרגיש כי יש לו אמירה כלפי הרחוב בו הוא מסתובב? האם הוא מרגיש כי יש לו משהו לתת לאותם אנשים מהם הוא לומד את כל אורחות חייו? חוששני כי התשובה היא שלילית. לצערנו, גידלנו דור של 'ספוגים' הבטלים (כמעט) לגמרי לאורח החיים הסובב אותם, ואיננו מדברים על יחידים או קבוצות מיעוט בלבד, אלא על הציבור הרחב, 'דור הכיפות הסרוגות'.

לפני זמן מה נערך כינוס שדן בשאלה האם אנו חברה מתבדלת או שאנו רוצים להתערות בציבור. לפי דעתי לא זו השאלה העומדת על הפרק! ברור שאנו מעוניינים להיות מעורבים בחברה הישראלית, ושאלנו מרגישים חלק ממנה. השאלה האמיתית היא היחס שלנו לאותה חברה ולאותה תרבות: האם אנו צרכני תרבות או שאנו משפיעי תרבות! האם אנו מדברים בשפת תרבות המערב השלטת בציבור הרחב או שאנו מדברים בלשון הקודש?

ישנם החושבים שאם נעשה עיתונות דתית, תיאטרון דתי, קולנוע דתי וכו' - תיפתר הבעיה שלנו. זו טעות! אמנם יש מעלה מסוימת בכיווני עשייה אלו כאשר הם נעשים בצורה שאינה כנועה ומשועבדת לתרבות המערבית. אך כל עוד אנו מדברים רק בשפה של התרבות המערבית ומנסים להיכנס ולעסוק בכלים של אותה תרבות, נשקע עוד יותר עמוק בבוץ. עיקר התפקיד שלנו הוא להפיץ וללמד תורה שיש בה בשורת גאולה אשר ניחוח של ארץ-ישראל ובשמיו של משיח מנשבות בה! זהו החידוש שלנו, זהו הייחוד שלנו, וזו צריכה להיות מנמתנו.

החיים שלנו כציבור מתבטאים בד' אמות של הלכה (במקרה הטוב, בו אותן ד' אמות נשמרות כראוי) ובלימודי אמונה בלבד; אך אין אנו מצליחים להפוך את עבודת ה' לעבודה חיה כל-כך עד שתצליח להיות הגורם המרכזי המניע את כל סדר היום שלנו. עלינו להתרגל לדבר בשפה חדשה. שפה של עבודת ה'. השפה, כביטוי לתרבות, לאורח-חיים, מהווה גורם מניע ראשי, ומניחה על סדר היום תכנים חדשים לגמרי. אנו צריכים להפסיק ולצרוך תרבות, להפסיק להיות נתונים של התרבות המערבית, ותחת זאת להתחיל לדבר בשפה חדשה.

2. השתלבות בכל תחומי החיים

רבים טוענים כי עלינו לתפוס עמדות מפתח בכל תחומי החיים. - שישנו צורך אמיתי בכך שיהיו רופאים דתיים, שופטים ועורכי-דין דתיים, קצינים דתיים, ואנשי תקשורת שומרי מצוות. כאן טמונה הבעיה שלנו. אנשים הרגישו כי עליהם להספיק הרבה, 'להשלים את הפער' שבינינו לבין הציבור החילוני, ונוצרה לנו אישיות קרועה. הטענה שצריכים להיות משפטנים דתיים הינה נכונה, אך משמעותה היא שאנו צריכים משפטנים שתהיה להם **אמירה דתית** בענייני משפט, שופטים שלא יגורו מפני מערכת המשפט הקיימת היום ויציבו תחליף יהודי אמיתי; כפי שעושה פרופסור נחום רקובר לדוגמה בספריו ובמאמריו הרבים, או לחילופין אנשים שישקיעו ממרצם ויכולתם להשפיע על קולגות לעבודה ובדרך זו יקרו בוותם. המציאות היום היא כי רוב האנשים הדתיים העוסקים במקצועות חופשיים אינם עוסקים בהם מתוך הפחת חזון דתי מחודש במקצועות אלו, ואף לא מנסים להשפיע על עמיתיהם לעבודה ולקרבת לתורה, אלא בסך הכל נכנסו אל תוך המערכת הקיימת והתבטלו אליה במידה מרובה. הם אמנם נשאו 'חובשי כיפה' אך לכיפה שלהם אין קשר ישיר למקצוע בו הם עוסקים, ולא לנוכחות של דבר ה' במקום עבודתם. ממילא מובן כי עוד לא התחלנו לקיים את

החזון העתידי שבו יהיו אנשי משפט, רפואה צבא ותקשורת דתיים, שהתורה תהיה נר לרגלם בכל מעשיהם. כמובן, ישנם יחידים היוצאים מן הכלל המתואר כאן, אך אנו עוסקים במישור החברתי-ציבורי.

3. פגנה או מתקפה?

'ההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה', ונראה כי אי-אפשר להשתחרר מן הלפיתה של התרבות הסובבת אותנו במגננה בלבד. כדי ליצור עמדה עצמאית אנו מוכרחים להפוך את היוצרות ולהחליט כי יש לנו מה לומר לציבור הישראלי ולכל אדם ברחוב. רק כאשר נערינו יסתובבו עם מסר ברור וחזון שנעורר בקרבם, כאשר הם יפנימו שאור א-להי אמת הוא המחיה את כל הווייתנו, ואהבתו ויראתו הם תמצית אישיותנו, והם ירגישו כי הם מהווים מגדלור שתפקידו הוא להאיר וללמד את הדרך והחזון הללו, בכל עת ובכל שעה, לעצמם, למשפחתם, ולכל הסובבים אותם - רק אז הם יוכלו להתגונן משטף הרפש, ובסופו של דבר גם להוציא יקר מזולל ולהציל את נקודות הטוב שבו. האשליה כאילו כל נער, או אפילו ר"מ צעיר, המשועבדים בצורה בלתי מודעת לתרבות נכרית וזרה לנו, מסוגלים לברור את האוכל מן הפסולת, היא מן האסונות היותר קשים מבחינה רוחנית הפוקדים אותנו. יתכן כי זהו אף האסון הקשה ביותר, ולכן תפקידנו הראשוני הוא לחנך את בחורינו להחזיק במעוז התורה ולא לנסות ולהתמודד עם המסרים שהתרבות המערבית מקרינה אלינו בטרם עת.

ב. תנועת התשובה הציונית

1. מי פוחד להחזיר בתשובה?

בעקבות בעיה זו, עובדת היותנו צרכני תרבות, נמצאת גם תנועת התשובה הציונית-דתית במצב קשה מאד, ובעצם כמעט ואינה קיימת. לפני זמן מה סיפר לי יענקל'ה לויץ (מבכירי הפועלים למניעת הנסיגה מחבל-ימית), שפגש יהודי מפורסם, ממפוני ימית, שהיה מוכר לו כחילוני, ועתה נפגשו כשאותו יהודי, מזוקן וחבוש בכיפה שחורה. אותו יהודי פתח מיד כשנפגשו בטענה הבאה:

אתם רימיתם אותי! את כל 'אורות' ידעתי בעל-פה, אז באותן שעות מיוחדות שלפני פינוי ימית, את כל האידיאלים שלכם לימדתם אותי, אבל אף פעם לא אמרתם לי שצריך גם להניח תפילין, שצריך לשמור מצוות!

בסופו של דבר אותו יהודי חזר בתשובה דרך העולם החרדי ומקיים אורח חיים דתי מלא. נראה לי שסיפור זה מייצג תופעה שכיחה בציבור שלנו. אנחנו משקיעים המון בנן אדם אחד, לומדים אתו, מדברים אתו, אבל לא 'מחזירים אותו בתשובה', לא הופכים לו את החיים מן הקצה אל הקצה. אנו מפחדים לספר לאותם אנשים שמתקרבים ליהדות דרכנו, שהיהדות, ה'דתית', היא אורח חיים מלא, מחייב, שזוהי תרבות מלאה העומדת בפני עצמה, בעלת מסר. אנו מפחדים להפוך לתנועה המבקשת להשפיע ולהאיר את תכניה גם מחוץ לה בתנופה ובעצמה, גם אם בשפה מקרבת ובוועם הליכות.

לקח דומה עולה מדבר שסופר על הרב צבי יהודה (עטורי כהנים, גיליון 61, ניסן תש"ן): "הגיע בחור 'עמקן' עם תביעות נגד הדת, הפנו אותו אל תלמיד חכם אחד עמקני בישיבה, והסביר לו שתביעותיו נגד הקטנות שבדת הן נכונות, וגם אנו מחפשים שהדת לא תהיה נתפסת בקטנות וכו'. הבחור הביע אי-שביעות רצונו מן הפגישה, ואז הביאורו אל רבנו, ששמע

כל דבריו ואמר: אין בעיה, אינך צריך לפחד, הנח תפילין! הוא יצא מאושר כולו מלא על גדותיו. זה מה שחיפשו!" לעומת זאת, מי הם המצליחים הגדולים בהחזרה בתשובה? דווקא אותם שהציבו אורח חיים שונה לגמרי מאורח החיים המערבי-חילוני. חסידי ברסלב, למשל, מהווים את הדוגמא הבולטת ביותר לאנשים שחיים כל היום בתודעה של עבודת ה'. השיח שלהם אחד עם השני עוסק ב'איך היתה ההתבודדות היום?', בדיבורי התחזקות ובתפילות על כל צעד. מסתבר שדווקא הם, שמציבים רף דרישות גבוה כל-כך לשינוי אורח החיים, מצליחים לסחוף אתם חוזרים בתשובה רבים. אינני טוען שעל כולנו להיות חסידי ברסלב, אך נראה לי שיש לנו הרבה ללמוד מהם בנושא הזה.

2. מיעוט העשייה

המצב הוא כל-כך אבסורדי עד שכל הציבור הדתי-לאומי הצליח להקים רק ישיבה אחת או שתיים לחוזרים בתשובה, שגם בהן לומדים בעיקר בחורים דתיים מעיקרא, שרוצים להתחזק בלימודי אמונה. ולעומת זאת לציבור של ברסלב, שמנה עם קום המדינה כ-120 איש לערך, יש היום ברחבי הארץ בערך כמות כזאת של ישיבות! האם באמת נרדמנו בשמירה?

נראה כי הציבור מרגיש ש'החזרה בתשובה' אינה אחת מן המטרות הראשיות של הציונות-הדתית. מתוך תורתו של מרן הרב קוק שלימד זכות והסביר את תפקידה הפנימי של תופעת החילון, וההסברה כי לא בכפייה ננצח אותה, הופיעה מאוחר יותר גישה חדשה, אולי לא מודעת, שהשלימה לעת עתה עם מציאות החילוניות, ולא התאמצה לשנותה. הרגשנו, במקרה הטוב, כי עלינו לפתח את תורתנו עד לגודלה הראוי, ואז ממילא יחזרו כולם בתשובה. ובמקרה הגרוע יותר, כי אם נחניף לציבור החילוני, ונדבר בשפתו, נמצא אותו מתקרב ומתעניין בדרכנו.

3. מנטליות של צרכני תרבות

כך קרה שהפכנו ל'צרכני תרבות'. מצד אחד, הרגשנו, כאמור, שעוד לא הגיע זמננו, ועוד לא פיתחנו מספיק את יכולתנו להשפיע על הציבור החילוני. ומן הצד השני הרגשנו כי יש לנו המון דברים ללמוד מאותו ציבור. החל מתחומי המדע והטכנולוגיה, התרבות והאמנות, וכלה בעיסוק במדיניות וברכישת כלים פדגוגיים. כך קרה שגדל כאן דור ציוני-דתי צעיר שיונק, שואף ומתבטל לגמרי לאותה תרבות מערבית. הנוער עומד ומשתאה מול מגדלי הענק של אותה תרבות, ומוצא את עצמו שואל "מתי יגיעו מעשי למעשיהם?" ובניסיון נואש לחקותם אנו שוכחים את העיקר, אנו שוכחים את תפקידנו, הפחת הרוח בכל אותם מגדלי ענק, שכבר עתה נראים קורסים מבפנים וזועקים זעקת שבר.

ג. כלפידי בווער!

1. הפעילות כשיבת רמת-גן

בחודשים האחרונים אנו מנסים בישיבתנו לנסות ולהקים עולה של תשובה גם בדרכים שלא היו מקובלות עד עתה בבתי המדרשות שלנו. בכל יום שישי, יוצאים בחורי ואברכי הישיבה ומקימים בכל רחבי רמת-גן ותל-אביב דוכני תפילין, ממש כמו הדוכנים המפורסמים של חב"ד. מלבד התפילין, אנו מחלקים חומר הסברה הקורא לאנשים לבוא לישיבה ללימוד עם אנשינו, להתארח בשבת, או להשתתף בשיעורים אחדים שאנו מקיימים במיוחד לאותם אנשים. ההיענות היא גדולה. בכל יום שישי מניחים מאות אנשים תפילין ואלפי נרות מחולקים לכבוד שבת קודש. אך זה לא העיקר. מסתבר כי אנשים רבים מחכים שנחפש אותם, שניגש אליהם, ושנקרא להם. אנו פוגשים באנשים משכילים,

בוגרי יחידות מובחרות בצבא, סטודנטים למקצועות חופשיים ואנשי היי-טק שאינם מחפשים רק לימודים נשגבים ותורות גדולות, אלא בסך הכל **מחכים** שניגש אליהם, ובדרכי נועם נסביר להם מהי יהדות. הם מחכים לראות יהודים אמיתיים ללא משקפי התקשורת.

2. כוחה של הנחת תפילין

אחד הבחורים בישיבה סיפר לי שרב אחד שפגש בהם טען בפניו שאי אפשר להחזיר בתשובה על-ידי שמניחים חתיכות עור על הראש. אינני מסכים כלל עם טענה זו! ראשית, איני מאמין שרב יכול לדבר כך על תפילין. אך מלבד זו עלונו להפנים כי לא כולם מחכים ללימודים נשגבים כדי להתקרב אל ה'. אנשים רבים כבר מודעים לשבר הגדול של התרבות המערבית, ובחלו בה, והם רק מצפים ליהודי שיבוא ויניח להם תפילין, יאיר להם פנים, וילמד אותם **בפשוטות** מהי יהדות.

סיפר הגרי"מ חרל"פ על מרן הרב קוק כי במהלך 'סיבוב המושבות' המפורסם הם הגיעו למושבה 'פוריה', שם דיבר הרב על חשיבות הזהירות מאכילת מאכלות אסורים, ואכן קיבלו עליהם תושבי המושבה שיכשירו את המטבח וישמרו כשרות כראוי. אולם כשסיים התפרצה כלפיו אחת הנשים והעירה "עוד מעט ידרוש הרב מאתנו גם להדליק נרות של שבת!" מיד החל הרב בדרשה נפלאה אודות חשיבות הדלקת נרות שבת, וכשסיים, עמדה אותה אשה, וקראה שנית בהתרגשות: "רבי, רבי, אני מבטיחה שמהיום והלאה נתחיל גם להדליק נרות של שבת!" (על-פי 'מלאכים כבני אדם', עמ' 386).

סיפור נוסף שמעתי מפי הרב אלעזר קניג, רבה של קהילת ברסלב בצפת, על יכולת ההשפעה של דוכן תפילין באמצע הרחוב, ועל ההשפעה הגדולה של פניה פשוטה בין איש לרעהו, המסוגלת לפרוץ סכר גדול המעכב בעד געגועי הנשמה לשוב באהבה לתורה ולמצוות. לפני זמן מה הגיעה אלי אשה, שסיפרה כי בעלה רוצה לחזור בתשובה ושואל להיכן כדאי לו ללכת ללמוד. כדי לברר מעט רקע אודות הבעל שאל הרב קניג את האשה בעקבות מה רוצה הבעל לחזור בתשובה, והיא סיפרה לו את הסיפור הבא: לפני עשרים שנה בערך הלך בעלי עם בנו, אז בגיל בר-מצווה בערך, ברחובות פאריס. הם פגשו חב"דניק שהציע להם להניח תפילין ובעלי אמר לו שהוא כבר הניח. הם ממשיכים ללכת, ובני, שלא ראה את אביו מניח תפילין מעולם, שואל אותו: אבא, מתי הנחת תפילין? בעלי הרגיש שלא בנח, אך התחמק. בני לא ויתר, והמשיך לשאול אותו כך שוב ושוב עד שלבסוף הודה בעלי כי הוא שיקר. בתשובה לשאלה מדוע הוא שיקר, התחמק בעלי ובכך נגמר הסיפור מבחינתו. אלא שבני, שככל הנראה הרגיש כי דברים גדולים מסתתרים כאן, המשיך לחקור בנושא התפילין, ומאוחר יותר אודות היהדות בכלל, עד שבסופו של דבר חזר בתשובה. מרגע זה התחיל מהלך שלא ניתן היה לעוצרו. הבן משך אחריו גם את האחות וגם היא חזרה בתשובה, לאחר זמן מה הצטרפתי גם אני, והתחלתי לשמור תורה ומצוות. והנה עכשיו, אחרי כל השנים האלו, רוצה גם בעלי להצטרף! את הסיפור הזה סיים הרב קניג בבדיחות באומרו שאלו הם התוצאות של מי שטוען בפני חב"דניק שהוא כבר הניח תפילין...

לפני מספר שבועות ניגש אדם לאחד הבחורים שלנו שעמד בבנין האופרה בתל-אביב. הוא ביקש נרות לאשתו ורצה להוסיף תודה על הנרות שניתנו לה בשבוע שעבר. הוא טען בפניהם שפניה אורו והיא ממש השתנתה לטובה לאחר שהדליקה את נרות השבת.

אחריו הגיעו שני בחורים וטענו בהתרסה שאין א-להים והתחילו בשיחה עם אנשינו שעמדו באותו דוכן. הם שוחחו במשך כמה דקות וסיכמו כי אין להם דרך ליישב את המחלוקת. לאחר זמן מה חזרו אותם בחורים וביקשו להניח תפילין...

3. כן! להחזיר בתשובה!

אולם, לאחר כל הסיפורים הללו אני רוצה לשוב ולומר: מגמתנו אינה רק להניח תפילין. איננו מזלזלים בכך כלל וכלל אך איננו מסתפקים בזה. אנו מזמינים את האנשים איתם אנו נפגשים לבוא וללמוד בישיבה, וחלקם אף מגיע, ובה אנו רואים את עיקר הפעילות. אנו רוצים להיקשר עם האנשים האלו ולצרפם אל תוך בית-המדרש. לשנות את כל אורח חייהם. להחזיר בתשובה. **כן, להחזיר בתשובה.**

אחד הרבנים ששמע מכל הפריקט הזה הלך להתלונן בפני אחד מהגדולים שבין רבני הציונות הדתית. הוא סיפר לו בנדיבות ביקורתית על כך שאנו מקימים דוכני תפילין כמו חב"דניקים, ומיד הפסיק אותו הרב ואמר לו: 'אל תזלזל בחב"דניקים! בהמשך השיחה הוא הזכיר בפניו את הרב אמנון יצחק, ועל כך ענה לו אותו רב, ממנהיגי הציבור, 'הלוואי ואזכה לשבת לצדו בגן-עדן'. אנו יכולים ללמוד הרבה מאד מכמות ההשקעה שמשקיעים החב"דניקים או אנשי ש"ס ביחס לחילוניים.

בנוסף לערך הישיר של הפעילות שלנו, אנו רואים את פירותיה המוצלחים גם בשינוי אופיים של התלמידים עצמם העוסקים בפעילות זו. מרגע שבחור הופך להיות 'משפיע', הולך ומלמד אחרים, לומד בבית המדרש עם חילוניים שבאים ללמוד, ממילא הוא מתהפך. אישיותו הופכת ל'לפיד בוער' שרוצה ומחפש להאיר לכל עבר, וממילא כל האווירה בתוככי בית המדרש חמה ומאירה יותר.

אנו מקווים שלאחר שנתחיל בתהליך הוא ילך ויתקדם מעצמו. עלינו לתת לו את הדחיפה הראשונית, לצאת **עכשיו** לפעילות, אך עלינו לזכור כי תנועות התשובה החרדיות קיבלו את עיקר התנופה שלהן מהחוזרים בתשובה בעצמם, שלאחר שהצטרפו למערכת השקיעו את כל מרצם בהחזרה בתשובה. 'ערכים' לדוגמה, היא משפחה של חוזרים בתשובה שמונה כיום מאות אנשים (!!!) העובדים בארגון 'ערכים' ומשקיעים בכך את כל מרצם, וזהו כל עניינם. כמוכן שלאנשים אלו ישנו יתרון גדול בכך שהם מכירים את השפה של העומד מולם, ודווקא מתוך העולם שלו, התרבות שלו, והשפה שלו הם לוקחים אותו ומושכים אותו אל עולמם החדש. אנו מקווים שעם הזמן וככל שהתהליך יתקדם תצטרך כל ישיבה להקים לידה ישיבה נוספת, ישיבת בת לחוזרים בתשובה (וסימנך: ב"ת - בעלי תשובה...), זהו סגנון חדש של ישיבות שעלינו להקים, וללמוד את האופי המיוחד הנדרש להן.

יש צורך להרחיב את היריעה אודות ההבדל שבין תנועות התשובה הקיימות שמקשרות את הבאים בשעריהן לאחור ולתפארת העבר, לבין תנועת התשובה שתבוא, שעליה להיות הלוח הפנימי של השיבה לארצנו, ושבוודאי תבטא גוון חדש בתהליך הגאולה, בעיקר בצדו הרוחני-פנימי. מובן שממילא דרכי הפעילות עשויות להיות שונות וכו' אך אין כאן המקום להאריך בענין זה, ועוד חזון למועד.

סוף דבר

ככלות הכל, המשימה העיקרית עדיין לפנינו. אנו מאמינים באמונה שלמה כי תנועת תשובה ברוחו של מרן הרב תהפוך ותקרב לא רק יחידים אלא תשנה ותהפוך מערכות שלמות במדינה. על הציבור הדתי-לאומי להיות חוד החנית במשימה זו; וראשית לכל, עליו להתנתק מהתלות במוקדי התרבות החילונית. אנו מלאים תפילה כי ה' יהיה בעזרנו ונוכה להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

